

ŽYDINTI EGLĖ NUKIRSTA VIRŠŪNE

Poezija dabar Lietuvoje nėra tokia populiari ir madinga kaip anksčiau. Anksčiau per ją reikėsi slaptos žmonių mintys ir svajonės, gal net visa tauta reikė savą nelaimę – per meną. Dabar tauta reiškiasi atvirai. Nėra jokio reikalo tiesą vynioti į vatą, kalbėti užuominomis, vaikščioti užuolankomis, visų bijant, savęs paties bijant. Taigi poezija, sukurta apledėjimo metais, atrodo nustėrusi, nors, mano galva, nieko baisaus jai neatsitiko. Kas parašyta, to jau neišgrauši. Nei gero, nei blogo. Anuo metu Lietuvoje būta visokios poezijos. Vieni kūrė gerdami brangią kavą ir arbatą, kiti – pigų alų ir rašalą, tretieji – vaistus ligoninėse ir beprotynuose. Bet ir šitai nėra svarbiausia. Po šimto metų niekam nerūpės, kur rašė kad ir Paulius Širvys – apkasuose ar smuklėje. Tuo norėjau pasakyti tik viena: kas gerai padaryta – padaryta. Tegul svyruoja, svarbu, kad negriūva. Bėda, jog patys norime sugriauti. Su vienu anglų poetu neseniai šnekėjom: kodėl, pavyzdžiui, Rumunija, nelaiminga totalitarinė šalis, turi gerą poeziją, o kiti, žiūrėk, ir laisvi, ir laimingi – neturi.

Poezija sava prigimtimi yra... nelaimingųjų darbas, žaizdotųjų pašaukimas. Kai vienas nelaimėlis apverčia savo bėdą – graudu, kai visos tautos žūti – dar graudžiau. Taip baisu, kad net gražu... Mes sakome: „Metai“, „Anykščių šilelis“, Strazdelio, Vienažindžio eilės yra gražios, bet tas gražumas kilęs iš vargo, iš nelaimės, liūdesio ir apleisties.

Kita vertus, svyruoja imperija, svyruoja poezija. Tas svyravimas vieną dieną baigsis. Į gera ar į bloga. Daugelis tremtinių sako, kad Sibire bent būdavo laiko melstis. Dabar begalė žmonių suplūsta į pamaldas, bet čia malda jau kitokia. Ir eilės rašomos šiandien – kitokios. Tai ne mano maldos ir ne mano eilės. Mano ir mano draugų žodžiai augo kitose – šurpo, priespaudos, įtarinėjimo, persekiojimo šaly. Tai ano laiko gėlės, jeigu jos kam negražios – ką padarysi. Kokia bus laisvės dienų poezija, aš nežinau, bet XIX a. nelaisvė brenus plejada – Maironis, Krėvė, M. K. Čiurlionis, J. Baltrušaitis, O. V. Milašius, Vaižgantas – ar nebuvo didesni už nepriklausomos Lietuvos giedorius?

Paradoksas, bet „Psalmes“ A. Miškinis parašė lageryje. Štai ištraukėlė iš jo žmonos A. Miškinienės pokalbio su poetu nelaimės draugu V. Bazilevičium:

– Likimas nuskriaudė jį kaip žmogų, bet labai išaukštino kaip poetą.

– O ar tamstai neatrodo, kad be šitos poezijos jo visa kūryba atrodytų kaip žydinti eglė nukirsta viršūne? (Iš A. Miškinio eilėraščių ir laiškų bei atsiminimų apie jį knygos „Sulaužyti kryžiai“, Vilnius, 1989, p. 289).

Kai bus sukurta naujų laikų poezija, tada ir galėsime ką nors lyginti, gretinti, girti ar peikti. Dabar viskas susimaišė, protingiausia palaukti, kol sudrumstas vanduo nusistos, o tiems, kurie turi geras galvas, ar nevertėtų iš naujo pasverti? Nors labai daug kas aišku, labai daug kas jau buvo aišku ir prieš dešimt, ir prieš penkiolika metų. Žmonės, kurie turėjo dorą širdį ir išlavintą skonį, labai gerai skyrė, kas tikras poetas, kas tik šiaip prisimetus. Pelus nuo grūdų nebloggerai buvo atsijoje ir už jūrų atsikliuvę mūsų intelektualai. Žinojo latviai, estai, netgi suomiai, švedai ir norvegai. Mūsų bėda didesnė nei rumunų, jie *dar žino*, kad turi gerą poeziją, mes jau pasiryžę ją palaidoti sykiu su viskuo, kas buvo.

Sigitas Geda

Iš esė knygos „Man gražiausias klebonas – varnėnas“, 1998.

Kitame numeryje:

- Naujas „Lituanus“ numeris.
- Lietuviško epo beieškant.
- Pokalbis su skulptoriumi Jurgiu Šapkumi.

Redaguoja Renata Šerelytė rainbow.vilnius@gmail.com
Maketuoja Jonas Kuprys

Alfonso Žviliaus iliustracija

J. Baltrušaičio eil. rinkinei „Lelija ir pjautuvas“, Vilnius, „Vaga“, 1996.

TYLUMA

Tikiu, kad saugoja likimas
Maldas, kur kyla iš tylos,
Ir kad mintis – prisilietimas
Prie sielos guodžiančios, mielos...
Dėl to iš ankščio aš taip uoliai
Į ten, kur plyti žemės toliai –
Kur savo lūšną vos regiu –
Tyloj mąstydamas žvelgiu...
Dėl to kassyk, kai dvasią guodžiu,
Sutikęs dalią šios dienos,
Kas gęsta, smilksta, kas liepsnos, –
Aš, vaidila, meldžiuos be žodžių,
O mano šventnamis – Būtis
Ir mano smilkalas – mintis...

Jurgis Baltrušaitis

(vertė Linas Broga)

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1-as psl. **Sigitas Geda**. Žydinti eglė nukirsta viršūne.
- 2-as psl. **Stasys Goštautas**. Užrašai iš Bostono: G. Duobaitė-Phillips.
- 3-as psl. **Birutė Jonuškaitė**. Per sodą vyšnių burės...
- 4-as psl. **Perpetua Dumšienė**. Vytauto Didžiojo paminklas Raižiuose.
- 5-as psl. **Stanislovas Abromavičius**. Vilkaičių kaimo istorija.
- 6-as psl. **Virginija Pajauskienė**. „Pasauliu netikiu, o pasaka tikiu...“
- 7-as psl. **Raimundas M. Lapas**. Gyvenimas kaip žaibo blykstelėjimas.

Užrašai iš Bostono:

Gemos Duobaitės-Phillips ekspresionistiniai pasažai

STASYS GOŠTAUTAS

Išėjimas – dar gyva. Kai atrodė, kad mūsų aplinkoje nebeliko gyvo nė vieno išėjimo dailininko, Bostonas paskutiniu metu pristatė dvi dailininkes: žymią emalininkę ir originalių skiautinių kūrėją Iną Šimėnaitę-Nenortienę ir puikią grafikę Danguolę Stončiūtę-Kuoliene. Jau seniai pasigendami dailininko Povilo Martinkaus geometrinės tapybos. Prieš mėnesį kaip nepaprastą dovaną priėmėme Gemos Duobaitės-Phillips paveikslus – tik antrą kartą Bostono lietuvių aplinkoje, nors ji visą gyvenimą praleido tarp Norwoodo, Brooklino ir Cape Codo.

Pirmoji Gemos paroda, skirta lietuviams, įvyko maždaug prieš 40 metų tautininkų namuose. 2010 m. birželio 6 d. trijų valandų paroda Pietų Bostono Piliečių klube nepateisino jos triūso ir talento, bet kad ir su trūkumais, buvo miela pamatyti ir pastebėti kūrybingą dailininkę, visų mūsų draugę, bet tarsi niekada nematytą meno galerijoje. Iš paskutinių parodų, skirtų amerikiečiams, paminėtinos Brickbottom Gallery Show, Somerville, MA, 2000, Menininkų atsakymas į Rugšėjo 11-ąją, 2002 Pelham Art Center, New York, 2002, Individuali paroda Firehouse Center Gallery, Newbury Port, MA – 2004 ir Brookline Art Center, Brookline, MA – 2007 metais.

Gema iš keturių bostoniškių yra tikra tradicinė dailininkė, kuri piešia ant drobės arba ant plastiko, tepdama storus aliejinių dažų sluoksnius, kaip kadaise darydavo ekspresionistai (iš lietuvių – Viktoras Vizgirda ir jo Ars karta).

Nežinau, ar vertikali Gemos senamiesčių architektūra gali lygintis su kitų ekspresionistų, tokių kaip Edwardas Munchas ar Gemos mėgstamų Maxo Beckmanno ir Davido Hockney kūrinių. Iš

tikrųjų, Gema priklauso prieš šimtmetį klestėjusiam Muncheno ekspresionizmui, pasižymėjusiam savo nauju stiliumi, visi, ieškodami dramatiškų potyrių, stengdavosi juos išgyventi ir ką nors naujo sukurti. Ji pati pripažįsta šio stiliaus įtaką – čia savivaliavo V. Kandinskis, A. Javlenskis ir jo draugė Mariana Veriovkina (Rusijos aristokratė iš Utenos, Kauno ir Vilniaus, Kauno gubernatoriaus Piotro Veriovkino sesuo), pirma ekspresionistė Lietuvoje.

Tešiant paraleles, New Yorko Modernaus meno muziejus (MOMA) turi vieną Karlo Schmidto-Rotluffo paveikslą, pavadintą „Namas naktį“ (1912). (Tarp kitko, Rotluffas Dresdene įsteigė *Die Brücke*). Dar MOMA turi E. L. Kirchnerio paveikslą „Raudonas namas Potholder rajone“ (1909), abu paveiksliai nutapyti ta pačia ekspresionistine dvasia, kaip Gemos kūriniai. Įdomu tai, kad abu dailininkai buvo architektūros studentai.

Galima būtų dar paminėti Gabrielės Mūnter peizažus ir 1910 metų Kandinskio ekspresionistines „improvizacijas“ iš „Mėlynojo raitelio“ laikų. Gema eina panašiais keliais, kaip ir daugelis 1930 metų kartos lietuvių dailininkų.

Tai ypač matyti Gemos tapyboje, ir jeigu jau tektų ieškoti panašumų su Lietuvos dailininkais, reikia tik pažiūrėti Veriovkinos Vilniaus senamiesčio architektūros pavyzdžius, tokius kaip „Šv. Onos bažnyčia“ (1914), „Polijios postas Vilniuje“ arba Javlenskio nupieštas Kauno vaizdas (1910 m). Tai turbūt pirmieji urbanistikos peizažai, piešti Lietuvoje. Gerai,

kad Veriovkina pasirinko Vilnių ir Kauną vietoje Paryžiaus ar Muncheno. Kiek suprantu, Gema nebuvo susipažinusi su Veriovkinos tapyba. Nežinau net to, kokį iš tikrųjų peizažą pasirinko Gema, ar jis – Vilniaus, ar – Pietų Bostono, bet tai nesvarbu, tai dailininkės pasirinkimas, ji nutapė

Senamiestis 2.

taip, kaip ji geriau jautė. Gema kuria formas iš fantazijos ir iš vidinės vizijos. Beveik prieš 20 metų Gema grįžo į Lietuvą ir rado tai, apie ką niekada nebuvo svajojusi – miškus, lygumas, senamiesčius ir nepaprastą saulę ir šviesą, kuri pakeitė jos tapybą. Šią tapybą mes ir matėme Bostone.

Vieni iš įdomiausių Gemos ateljė kūrinių – būtent architektūrinės monotipijos, t.y. grafikos technika, artima tapybai, dažniausiai nutapoma aliejiniiais dažais ant metalo ar stiklo. Gema naudoja plastiką ir paskui vieną kartą nuspaužia ant popieriaus, todėl kiekvieną sykį gaunamas tik vienas originalas. Panašiai kadaise darydavo Viktoras Petravičius su savo lino ir medžio ražiniais. Viktoras, supykęs ant Marquette Parko, nes jie nepirko jo meno, sakė: „Jeigu jie nenori pirkti mano grafikos, nes jų yra 30 ar daugiau, tai tegul moka brangiai už vieną – monokopiją – nes tik vieną kartą spausdinu savo grafiką“. Nemanau, kad Gema tai daro dėl ekonominių sumetimų, bet tai – įdomus sutapimas. Gema, tarp kitko, moko monotipijos technikos Massachusetts College of Art ir, rodos, Brooklyne Arts Center. Jos vertikali architektūra, architektūra be žmogaus, kaip kapiynas primena, kad čia kadaise gyveno žmogus, kurio dabar nėra. Gana įdomi mintis, nežinau, ar Lietuvoje buvo nupiešta tokių peizažų, pilnų paslaptinių langų ir daugybės stogų bei įvairybė spalvų. □

Senamiestis 1.

Gema Duobaitė-Phillips. Senamiesčio gatvė.

BIRUTĖ JONUŠKAITĖ

PER SODĄ VYŠNIŲ BURĖS...

** *

išėjom
kad negrįžtume
sugrįžom
kad išeitume
ir šaukiam šaukiam
nesuprasdamos savęs
paklydus aš
ir mano žilstanti širdis

toli matyt
pro topolių pūkuotą lietu

TĖVO BAIMĖ

vėjo sidabras topoliuos
vėjas šukom per beržą
vėjas kutena žolę
ir atmintį mano taršo

vėjas saulės kraujoplūdžiu
džiaugės tarytum budelis
galvą dėjo ant aukuro
tėvas kiekvieną rudenį

dėjo pavasariui auštant
ir žaibui plėšant dangų
sniegu per kryžių vėjas
tėvas stovi už lango

JERONIMO
PASAPIKTINIMAI
PAVASARIU

I

išlindo
begėdiškai
smailagaliai

aistringai
būriais
pasileidėliai

kekėmis
neriniuoti
kas kvietė

drėgni
vėl į lietu
pamišėliai

į šalnas
nesulaukę
lakštingalų

Sodoma
Gomora
gegutės

neišgirdę
kaštonai
pražydo

II

per sodą vyšnių burės
kasmėt bet neišplauks
į vaikišką kepurę
prisirpusio lietaus

virpėjo droviai nuogos
ir siautėsi jos vėju
viltim pasruvę uogos
krešėjo ir krešėjo

KRIKŠTATĖVIAI

jos panagės kvėpėjo bulvienojais
pradantę dengė nebučiuotos lūpos
jo „Tėve mūsų“ dar valtelėj supos
saugi žuvis po vandeniu miegojo

marškinėlius vienatvės it balandį
abu patupdė amžiams ant širdies
jinai regėjo trapų laimės šiaudą
už angelus jis gėrė lig nakties

paklydėliais keistuoliais apvadinti
užstoję nugarom blogus žvilgsnius
lig ryto tarėsi kaip reiks apginti
ne tik save bet ir žuvų vaikus

už vandenyno meškerę ji mėto
jis žuvį valgo su šventu Petru
tau liko marškinėliai kad tikėtum
jog vienąkart laimingi buvo du

SENOJE
TĖVŲ SODYBOJE

prašau ateik staleli
į mano posmą trumpą
kad šoks su tėvo stalčiais
sugirgžda ir suklumpa

prašau ateik suoleli
į mano raštą kreivą
toks senas toks pajuodęs
kad jau nebepeina

gal virdulys išgirstų
kvietimą meilų mano
tai kad po juo ugnelė
seniai neberusena

atneški plaštakėle
mamos skarelę baltą
žemelė ją užgriuvo
sparneliams mano šalta

rašau be stalo suolo
ir be karštos arbatos
plaštakė jau užgeso
trobos nebesimato

ANT EGLINĖS PILIAKALNIO

piliakalnio viršūnė
kvėpia tavo delnais
skruzdėlės velka maldas
už jotvingių vėles

nedek laužo
pavojaus nebėr mylimoji

PAMARIO KAIME

juos užpustė
prieš šimtmečius
mano vaikų pėdas
tik vakar
angele
kur tu dingsti
kai Dievas žaidžia
smėlio dėžėje?

ŠV. JONŲ BAŽNYČIOJE

o vaikas vis skaito
skrybėlė jo švelni
kur tu Viešpatie mano
avinėliai vieni

su giesmėm su žegnonėm
apšlakstytas maldom
nežinau ar šventasis
ar tik kojom basom

tyliai nuodėmėm sninga
skrybėlė neplati
švęsto vandenio lašą
ar tik snaigę jauti

* * *

išėjai vėjuota gatvele
tartum ne savas duris uždarius
juk ne nuodėmės gulėjai patale
o slenki lyg nuodėmę padarius

pažvelgi atgal ir paspringsti
vien tik šauksmas būti ar nebūti
o į priekį veržiasi kiti
pro tave ir angelą iš nuovargio prisnūdusį

Paminklas Vytautui Didžiajam ir 600-osioms Žalgirio mūšio metinėms Lietuvos totorių padėka Lietuvos valstybei

PERPETUA DUMŠIENĖ

2010 m. birželio mėn. 26 d. vienoje seniausių Lietuvos totorių gyvenviečių Raižiuose, Alytaus rajone, buvo atidengtas paminklas kunigaikščiui Vytautui Didžiajam ir 600-osioms Žalgirio mūšio metinėms atminti.

Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos pirmininkas dr. Adas Jakubauskas pasakoja, kad sprendimą statyti paminklą dar 2007 metais priėmė Lietuvos totorių bendruomenių sąjunga, nutarusi įamžinti Vytauto – iškilaus valdovo, Lietuvos totorių globėjo – atminimą. Tuo tikslu buvo įsteigtas ir įregistruotas Vytauto Didžiojo paminklo pastatymo fondas (fondo iniciatorius ir fundatorius – Motiejus Jakubauskas), kuris paskelbė kreipimąsi į Lietuvos totorių bendruomenės narius ir Lietuvos gyventojus, kviesdamas aukoti būsimam paminklui. Savo kalboje Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos pirmininkas minėjo, kad Lietuvos totoriai didžiuojasi tuo, jog istoriniame Žalgirio mūšyje kartu su Lietuvos ir Lenkijos kariuomenėmis dalyvavo totorių raiteliai, vadovaujami Aukso Ordos chano Tochtamyšo sūnaus caraičio Dželal-ed-Dino. Tad paminklas Vytautui Didžiajam įprasmins bendrą lietuvių ir totorių istoriją, kovas už Lietuvos valstybės nepriklausomybę. Paminklo kūrėjas skulptorius Vytautas Jagėla paminklą sukūrė be atlygio, savo darbą skirdamas Tėvynės garbei.

Tokiai garbingai progai skirtas paminklas ir vizualiai išpūdingas. Paminklas iškyla kaip kolona. Paminklo viršutinėje dalyje įkomponuoti Gedimino stulpai ir totorių simbolis – Tarak Tamga. Vidurinėje paminklo dalyje iškaldintos labai svarbios datos: 1392 – Vytautui suteikiamas Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio titulas, 1397 – totoriai apgyvendinami LDK, 1410 – Žalgirio mūšis laimėtas, 1430 – Vytauto Didžiojo žūtis metai. Apatinėje paminklo dalyje užrašas – „Vytautas Didysis – Lietuvos valdovas“. Paminklas – 5.20 m. aukščio, iš tamsiai pilko granito.

Paminklas Vytautui Didžiajam Raižiuose.

Lietuvos totorių bendruomenė šiandien

Statistikos departamento duomenimis, 2009 m. Lietuvoje gyveno 2,5 tūkst. totorių, tai sudaro tik nedidelę visų šalies gyventojų dalį (0,1 proc.). Statistiniai duomenys atskleidžia, jog nuo 1970 m. totorių skaičius Lietuvoje svyravo – nuo 2,5 iki 5 tūkstančių.

Tačiau nors totoriams nebuvo lengva išvengti supanašėjimo su Lietuvos visuomene, jie ir dabar stengiasi išsaugoti bent tam tikrą dalį nacionalinio ypatumo bei tautinį ir religinį identitetą. Didelės įtakos tokioms totorių pastangoms turėjo Lietuvos tautinis atgimimas bei nepriklausomybės atgavimas – tai paskatino ir totorius atsižvelgti į savo tautos etninę kultūrą, ištakas bei išpažįtamą religiją. 1988 m. buvo įkurta Lietuvos totorių kultūros bendrija, kuriai vadovavo pirmininkas Mensaidas Bairraševskis, o jau kitais metais sukurti jos skyriai Vilniuje, Kaune, Alytaus apskrityje.

Šiandien Lietuvos totorius vienija 1996 m. įkurta Lietuvos totorių bendruomenių sąjunga. Ji apima beveik visas Lietuvos totorių bendruomenes – Vilniaus, Kauno, Alytaus apskričių, Klaipėdos ir Panevėžio miestų bei Varėnos rajono totorių organizacijas. Lietuvos totorių bendrijų sąjunga bendradarbiauja su Lietuvos Respublikos kultūros ministerija, Lenkijos Respublikos Gdanskio L. Kryčinskio totorių kultūros centru, Baltarusijos totorių susivienijimu „Zikr al-Kitab“, Krymo totorių Medžlisu, Pasaulio totorių kongresu, esančiu Kazanėje (Tatarstanas), kitomis tautinėmis bendrijomis, Vilniaus, Kauno, Alytaus, Panevėžio bei Klaipėdos miesto savivaldybėmis.

Lietuvos totorių bendruomenių sąjunga vykdo veiklą, kuri susijusi su informacijos sklaida apie Lietuvos totorius, mokslinių konferencijų – orientų – totoristikos klausimais rengimu, vaikų mokymu, tautinių vakaronių, koncertų, masinių renginių, jaunimo vakarų organizavimu, statistikos apie bendruomenę rengimu. Vykdoma veikla parodo, jog pagrindinis šios sąjungos tikslas yra telkti Lietuvoje gyvenančius totorius, ugdyti tautinę savimone, nacionalinę kultūrą, papročius, tautinius verslus, spręsti švietimo klausimus. Lietuvos totoriai save pristato ir įvairiose parodose, Trakų muziejų ekspozicijose, pvz., 2006 m. buvo atidaryta pastovi ekspozicija, skirta Lietuvos totoriams, 2007 m. Vytauto Didžiojo karo muziejuje vyko paroda „Lietuvos totoriai – kariai“, prieš keletą metų Subartonyse (rašytojo Vinco Krėvės gimtajame kaime) Liucijos Gaidukevičienės sodyboje atidarytas pirmas privatus Lietuvos totorių muziejus.

Kauno apskrities totorių bendruomenės folkloro kolektyvas „Leisen“.

Sukurtas pirmas dokumentinis filmas Lietuvoje, kuriame buvo bandoma vizualiai apžvelgti daugiau nei šešis šimtus metų saugomą Lietuvos totorių istoriją.

Valstybinės įmonės Registrų centro duomenimis, Lietuvoje be miestų ir apskričių bendruomenių yra įsikūrusios ir kitos totorių organizacijos, bendrijos ir fondai. Tai Keturiasdešimt Totorių kaimo musulmonų-sunitų bendruomenė, Nemėžio totorių bendruomenė, Lietuvos karaimų ir totorių 600 metų jubiliejaus paramos fondas, taip pat viešoji įstaiga Vilniaus krašto Lietuvos totorių bendruomenės sekmadieninė mokykla. Toks didelis įvairių organizacijų skaičius bei bendradarbiavimas su valdžios institucijomis parodo, jog totoriai Lietuvos visuomenėje yra pasiekę aukštą integracijos lygį.

Lietuvos totorių bendruomenė savo veiklą, tautines šventes, susibūrimus bei istorinius įvykius aprašo ir Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos leidžiamame mėnraštyje „Lietuvos totoriai“, kuris buvo pradėtas leisti nuo 1995 m. Tokiu būdu totoriai gali bendrauti su visuomene, supažindinti ją su savo kultūra, aktualiomis problemomis, bendruomenės tikslais bei vykdoma veikla. Toks bendravimas vyksta gana aktyviai, nes 2006 m. buvo išleistas šimtas laikraščio „Lietuvos totoriai“ numeris. Laikraščio vyr. redaktorius Galimas Sitdykovas rūpinasi, kad laikraštis būtų leidžiamas keliomis kalbomis. Malonu, kad jis leidžiamas ir lietuviškai.

Lietuvos totorių kultūra raštijos paminkluose

Apgyvendintų Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje Lietuvos totorių istorija jau trunka daugiau nei 600 metų. Šita kultūrinis ir etninis atžvilgiu nevienalytė bendruomenė, per amžius gyvendama šalia kaimynų-kriščių, stipriai asimiliavosi ir integrovosi į visuomenę. Lietuvos totorių kultūros ypatumų randame išlikusiuose raštijos paminkluose, originaliojoje architektūroje, spalvingame folklore, įdomiuose papročiuose ir tradicijose. Lietuvos totorių kultūra vienaip ar kitaip visada buvo susijusi su jų religija – islamu.

Apie XVI a. atvykėliai prarado savo gimtąją kalbą. Perėmė baltarusių, vėliau lenkų kalbą, religinius ir pasaulietinius tekstus jie rašė šiomis kalbomis arabų rašmenimis. Taip susiformavo totorių **kitabų**, rašiusių baltarusių ir lenkų kalbomis, raidynas. Žinomi Lietuvos totorių rankraščiai datuojami XVII a. vid. – XIX a. Pagal savo turinį rankraščiai skirstomi į *Koranus*, *kitabus*, *chamailus*, *tefsirus* ir *tedžvidus*. Žodis **kitabas** arabų kalboje reiškia knygą. Tačiau kitabais vadindavo tik labai didelio formato ir apimties knygas. Iš jų buvo galima sužinoti apie musulmonų apeigas, tradicijas,

Šaulių sąjungos atstovai.

Nukelta į 8 psl.

Vilkaičių kaimo istorijos vingiai

STANISLOVAS ABROMAVIČIUS

Gyvenimus turi ne tik žmonės, bet ir kaimai. Aukštaitijoje ir Žemaitijoje, Dzūkijoje ir Suvalkijoje jie vienodi ir skirtingi. Vieni išgarsinti žmonių, gražios gamtos, įvykių ir atsitikimų, jie kaitina mūsų širdis, visi jie savi, kur bebūtum. Kiti kuklūs per kelių amžių istorijas...

Neseniai Plungės rajono laikraštyje perskaičiau žinutę apie seną kaimą su gražiu pavadinimu – Vilkaičiai. Tik to gražumo jau nelikę nei skaitytoje istorijoje, nei supratime, kad savo tėvų išmintį, jų pavyzdį nugyvenome iki pasibaisėtinos būklės. Skaitau ir stebiuosi, kur mes įžengėme, kur esame?

„Atokiam Žlibinų seniūnijos Vilkaičių kaime yra vos kelios sodybos. Viena jų – politiko Gedimino Vagnoriaus gimtoji vieta. Šis tuščias, dabar vienam telšiškiui priklausantis didžiulis namas neseniai kažkam kaip reikiant užkliuvo: chuliganai išdaužė trobos langus ir išvartalojo, sudaužė 10 bičių avilių, išdaužė namo langų stiklus... Ne per seniausiai policininkai čia buvo surengę degindarių gaudynes. Į jų rankas buvo patekęs šio kaimo pensininkas K. M. Tiesa, jo ūkiniame pastate rastą fabrikėlį šeimininkas priskyrė savo žentui. Už K. M. sodybos esančiame miškelyje buvo aptikta dar

Lieplaukės kultūrinių renginių organizatoriai, *pavasarininkų* kuopos valdybos nariai 1924 m. vasario 16-ąją: I eil. viduryje pirmininkas Pranas Rimeika, dešinėje kasininkė Valė Vagnoriūtė, II eil. iš dešinės Kazimieras Žebrauskas, sekretorius Ferdinandas Jonauskas, buvęs pirmininkas Julius Smilgevičius.

Nuotraukos iš autoriaus archyvo

viena įranga, priklausanti kitam to paties kaimo gyventojui V. P. Be to, dar viena varykla buvo rasta Vilkaičių kaimo miške, bet degindariai iš ten spėjo išsilakstyti...”

Dar prieš nepilną šimtmetį Vilkaičių kaimas buvo parapijos kultūros židinys. Ūkininkų Andriušų, Smilgevičių, Vagnorių, Jonušų, Bartkų, Kontrimų šeimose buvo daug aktyvaus jaunimo. Apylinkėse – daug durpynų, tai žmonės kasė durpes, džiovino ir vežė jas parduoti į Telšius. Keturiasdešimties ha ūkio savininkas, miško eigulys Vagnorius turėjo du sūnus ir dvi dukras. Geltonkasė Valė Vagnoriūtė (beje, Lietuvoje žinomo politikos Gedimino Vagnoriaus giminaite) išteikėjo už Paežerių kaime gyvenusio Kazimiero Žebrausko. Jo brolis Martynas buvo vargonininkas Tauragėje, vėliau Kuliuose, baigęs Klaipėdos muzikos mokykloje, gražiai grojo trombonu, sako, Juozo Žilevičiaus simfoniniame orkestre. Brolis Petras – irgi vargonininkas, vėliau Karo mokyklos absolventas, kapitonas, vadovavo Šaulių sąjungos chorui. Valės motina buvo kilusi nuo Platelių. Vagnoriai turėjo pasistatę dviejų galų trobą su veranda, prime-

Jaunimo vakarėlis K. Smilgevičiaus sodyboje Vilkaičių k. 1924 m.

nančią dvarininko namus. Valė su Kazimieru susipažino *pavasarininkų* draugijos Lieplaukės skyriuje, kuriame Kazimieras buvo valdybos narys, o ji – kasininkė. *Pavasarininkai* ruošė vaidinimus, gegužines, loterijas. Pas Vagnorius būdavo ruošiami vakarėliai jaunimui. Jie ruošė laikraščiams publikacijas iš savo parapijos, platino spaudą, organizuodavo net knygynėlius, literatūros vakarus, kviesdavosi rašytojus ir artistus.

Vilkaičių kaimo ūkininkai broliai Kazimieras, Jonas ir Benediktas Andriuškos buvo skirtingi pagal tikybą: vienas katalikas, kitas – laisvamanis, trečiasis – ne tik kunigas, jėzuitų provincijolas, bet ir žurnalo vaikams „Žvaigždutė“ redaktorius, Šiauliuose išleidęs giesmyną pagal savo sukurtus tekstus ir muziką. Tačiau toks skirtingas požiūris į gyvenimą brolius ne skyrė, o tik vienijo.

Tarp aktyviausių parapijos jaunuolių buvo gimnazistas Jurgis Smilgevičius iš Brazdeikių kaimo. Vėliau tapo kunigu, klebonavo Pagryžuvelyje, Jėzuitų kolegijos filiale, ištremtas į Sibirą, o sugrįžo jau silpnos sveikatos, klebonavo Lyduvėnuose, ten ir mirė. Drukčių kaime Petras ir Stasys Lukošiai buvo sudarę savo kaimo ūkininkų kapelą ir noriai talkino vakarėliuose, valstybinių švenčių minėjimuose. Paukšta-

kių pradžios mokyklos mokytoja Elena Norkutė vienijo savo kaimo jaunimą. Mokykloje buvo didelė salė, todėl jaunimas dažnai ruošdavo vaidinimus. Dauguma jų buvo tik pradinės mokyklos baigę, tačiau šviesūs, teisingi, patriotiškai nusiteikę.

Nuotraukoje užfiksuotas jaunimo vakarėlis 1924 m. Vilkaičių kaime, Kazimiero Smilgevičiaus sodyboje. Namas dideliais langais, šiaudiniu stogu ir kryžiumi kieme. Ant suoliuko susėdę Lieplaukės bažnyčios dūdų orkestro muzikantai, vietiniai ūkininkai. Seni žmonės sako, kad tai ne išimtis: dažnas kiekvieno kaimo bruožas – jaunimo vakarėliai su dainomis, šokiais, gražiomis kalbo-

mis, naujomis pažintimis. Julius Smilgevičius, jo sesuo Adelė buvo tų pasilinksminimų organizatoriai. Julius 1924-aisiais tapo Lieplaukės *pavasarininkų* kuopos pirmininku. Deja, okupacijos pradžioje šeima buvo išvežta į Sibirą, tėvai ten ir mirė...

Prisimindami apie Vilkaičių kaimo įvykius prieš beveik devynias dešimtis metų, vertėtų keletais žodžiais prisiminti ir Lieplaukę – bažnytkaimį, parapijos centrą, kuris savo amžių skaičiuoja jau septyniais šimtmečiais. Mūsų minimais metais šis nedidelis miestelis buvo apaugęs pušynais, apsuptas durpynų, turėjo tris gatves, nedidelę bažnytelę ant kalniuko. Klebonas Jonas Strikas buvo baigęs mokslus Šveicarijoje, kilęs nuo Rokiškio. 1924 m. *pavasarininkų* kongresas vyko Šiauliuose, tai į jį pėsčiomis per Trykšius į Papilę, klebono ir kuopos pirmininko Prano Rimdeikos paskatinti, patraukė ar ne šimtas parapijos jaunimo. Iš ten važiavo traukiniu. Jau pokaryje kunigas J. Strikas už antisovietinius pamokslus buvo nuteistas sušaudyti.

Per Šv. Jurgio atlaidus suplaukdavo daug žmonių, būdavo ir arklių jomarkai. Iki pavakarės žmonės šnekučiuodavosi ir vaikštinėdavo, svečiuodavosi, vaišindavosi. Nebuvo nei muštynių, nei peštynių. Pradžios mokyklos direktorius Leonas Simanauškas, mokytojai Juozas Gintalas, Elvyra Bulotaitė, Elena Norkutė, miestelio jaunimas – Petras ir Stasys Lukošiai, Liudas ir Leonas Norvaišai buvo dideli kultūros skleidėjai. Viduryje miestelio esančioje aikštelėje 1930 metais pastatyta koplytėlė „Lietuvos nepriklausomybei paminėti“ (statytojas I. Milašius). Deja, 1945 m. rusų tankistas ją nugriovė. Atstatyta tik 2002 metais...

Lieplaukę sau brangia vieta vadina hab. dr. Leonas Jovaiša, rašytojas Kazys Saja...

Taip norėtusi, kad Lietuva, kaip ir nugyventas Vilkaičių kaimas, atgimtų... □

Šių dienų Šv. Jurgio bažnyčia Lieplaukėje.

„Pasauliu netikiu, o pasaka tikiu ...”

Henrikui Radauskui – 100

VIRGINIJA PAPLAUSKIENĖ

Maironio lietuvių literatūros muziejuje Kaune atidaryta paroda, skirta žymiam XX amžiaus kūrėjui Henrikui Radauskui atminti. Šiomet balandžio 23 dieną minėjome jo 10-ąsias gimimo metines, o rugpjūčio 27 d. sukaks 40 metų nuo staigios poeto mirties.

Iš H. Radausko artimų draugų rašytojų Alfonso Nykos-Niliūno bei Jurgio Blekaičio buvo gautas ir iš Amerikos šio straipsnio autorės parvežtas poeto rinkinys. Vėliau J. Blekaičio žmonos Gražinos rūpesčiu buvo perduoti originalūs kūrėjo laišakai. Medžiaga tvarkoma, tyrinėjama ir šiuo metu eksponuojama parodoje *Ir plunksna rašalę taškai...*

Originalios fotonuotraukos, dokumentai, rankraščiai, memorialinė biblioteka ir ypač epistolika leidžia priglusti prie H. Radausko asmenybės ir jo kūrybos paslapčių.

Literatūros kritikas Vytautas Aleksandras Jonynas pavadino Henriką Radauską „Poetu iš Dievo malonės”. Jis debiutavo Lietuvoje 1935 metais poezijos knyga *Fontanas*; Amerikoje 1950 m. išėjo *Strėlė danguje*; 1955 m. – *Žiemos daina*; 1965 m. – pats sudarė rinktinę *Eilėraščiai*, kurioje buvo atspausdintas ir naujas eilėraščių rinkinys – *Žaibai ir vėjai*. Po staigios poeto mirties A. Nyka-Niliūnas ir J. Blekaitis parengė ir 1978 m. išleido jo pomirtinę poezijos knygą, kurioje tilpo anksčiau nespausdinti eilėraščiai.

Nuo pirmojo rinkinio iki paskutiniųjų eilėraščių H. Radauskas lietuvių literatūroje iškyla kaip nepriylgstamas estetas, fenomenalus aukšto meno žinovas. Menas buvo jam ne prabanga ar pramoga, o kaip oras ir vanduo: trykštanti įkvėpimo versmė. Laiške J. Blekaičiui rašė: „Atsimenu, kaip buvau pritrenktas Berlyne 1938 m. Kaizer Friedrich muziejų, kur jo (Rubenso) buvo 2 ar 3 didelės salės – ir vienas geresnis už kitą.” (Wiesbaden, 1961 m.) 1939 m. apsilankė Paryžiuje, Luvre buvo pakerėtas jo dvasiai artimais impresionistų paveikslais. Užbūrė ir paryžietiško gyvenimo laisvė. Išvydęs ir išgirdęs europinio meno šedevrus, buvo pakerėtas ir tapo nuolatinis parodų ir filharmonijų salių lankytoju; kolekcionavo klasikines muzikos plokšteles; japonų bei kinų porceliano vazas ir stiklo skulptūreles.

H. Radauskas patyrė lemtingus gyvenimo kirčius: skausmingą ir vargingą pasitraukimą iš Lietuvos į Vokietiją; sunkų darbą Amerikos fabrikuose. Tačiau tai buvo tik fizinė egzistencija. Metamorfozė įvykdavo lankantis filharmonijos salėse, muziejuose, kuriuose buvo poeto tikrasis gyvenimas: troško mėgautis geriausiais dangaus ir žemės vaisiais. Neatsitiktinai poetas Alfonsas Nyka-Niliūnas pavadino jį „menų alkoholiku”. Jo kūryboje ryškūs europinio meno – dailės, muzikos, literatūros, kultūros istorijos, mitologijos pasaulių pėdsakai. Įausti jo kūriniuose kultūros ženklai liudija, kad buvo gilus meno žinovas.

Poeto kūrybinė drobė savita, originali, kerinti įmantriomis vaizdomis spalvomis. Jo poezija givinanti ir skaidrinanti, harmonizuojanti ir teikianti palaimą. Pasak A. Nykos-Niliūno, Radausko „poezija nebėra tradicinis ‘širdies balsas’, ar autoanalitinis monologas, bet optinių, akustinių bei kinetinių išorinio pasaulio santykių estetinės vizijos atskleidimas, spalvų, garsų ir judesių orgija.”

Poetui rūpėjo tobula forma, žodžio meniškumas, metaforos vaizdingumas ir tikslumas. Viena-

me laiške Bernardui Brazdžioniui rašė: „Visai nesvarbu, ar rašoma apie tėvynę, ar apie mergele, ar apie patranką, ar apie gluosnį, – kad tik būtų gerai”. Šį reikalavimą „kad tik būtų gerai” jis pirmiausiai taikė sau, o vėliau ir kitiems rašantiejiems. Negalėjo toleruoti aplaidumo, paviršutiniškumo, neprofesionalumo.

Debiutiniame rinkinyje gyvenimo *motto* tapo eilutės: „Pasauliu netikiu, o pasaka tikiu”. Iki paskutiniųjų gyvenimo dienų išsaugojo tikėjimą pasa-

ka. H. Radauskas buvo tas poetas, kuris „nestatė namų, nevedė tautos...”, o grožio pakerėtas sėdėjo „po šakom akacijos baltos”. Šventai tikėjo amžinu ir klasišku menu, kuris gelbsti nuo pilkos pražūtingos buities ir sielą pakylėja vaivorykštės link.

Pro skambančias gelželio stotis

Henriko ir jo brolio dvynio Bruno vaikystė susieta su kelionėmis: gimė 1910 metais balandžio 23 d. motinai Amalijai viešint Krokuvėje. Ankstyvą vaikystę praleido Aukštaitijoje, Gikonų kaime, Panevėžio apskr., tačiau Pirmojo Pasaulinio karo įvykiai privertė šeimą pasitraukti į Rusiją, į Sibirą. Novonikolajevske (Novosibirske) kiek paaukę abu broliai mokėsi privačiai, vėliau lankė pradžios mokyklą. 1921 m., šeimai sugrįžus į Lietuvą, mokėsi Panevėžio gimnazijoje. Brolis Bruno pasirinko mediko kelią, o Henrikas lankė Panevėžio mokytojų seminariją, kurią baigė 1929 m. Po baigimo privalėjo vienerius metus dirbti pradžios mokyklos mokytoju Kazokišky. Jaunystėje „susirgęs” skaitymo liga ir išmokęs vokiečių, prancūzų, rusų, lenkų kalbas, skaitė klasikų knygas originalo kalbomis. Noras tęsti studijas atvedė į Kauną, į Vytauto Didžiojo universitetą. Studijų knygelėje pažymima, kad studijavo Humanitarinio fakulteto filologijos skyriuje. H. Radauskui dėstė M. Biržiška, V. Mykolaitis-Putinas, V. Krėvė-Mickevičius, J. Herbačiauskas, B. Sruoga, S. Čiurlionienė-Kymantaitė, J. Tumas-Vaižgantas, V. Šilkarskis, I. Jonynas, V. Sezemanas, H. Engertas, E. Volertas.

Universitete nepasižymėjo visuomeniškumu, dėmesys buvo sutelktas į studijas: kruopščiai mokėsi, daug skaitė, kūrė ir spausdino eilėraščius, rašė kritinio pobūdžio straipsnius lietuvių poezijos ir verstinės beletristikos bei poezijos klausimais. Artimų draugų neturėjo – su Bern. Brazdžioniu, J. Keliuočiu, Ben. Babrausku siejo literatūrinis darbas. Jauniems rūpėjo leisti Vakarų kultūros įtakotą lietuvišką spaudą. H. Radauskas siekė, kad ir laikraščio pavadinimas būtų elegantiškesnis, siūlė pakrikštyti jį „Mūzų sodu” („Mūzų miestu”). Tačiau buvo paliktas „Pradalgii” pavadinimas, ku-

ris H. Radauskui siejosi su „Šieno gamintojų draugijos” pavadinimu. (Iš laiško B. Babrauskui).

H. Radauskas nepriklausė studentiškomis organizacijoms, tačiau su didžiausiu įkvėpimu lankė B. Sruogos vadovaujamą Teatro seminarą. Šiame seminare susipažino ir su būsimąja žmona Vera Sotnikovaite. Ji gimė Šiauliuose, tačiau mokėsi garsioje caro baletų mokykloje Rusijoje. Nelaimingai krisdama susižeidė koją ir šokėja netapo, tačiau visą gyvenimą liko ištikima baletų gerbėja.

Lietuvoje ji noriai dalijosi savo žiniomis apie išraiškingą judesį, talkindama Valstybės teatrui ir Olekos-Žilinsko jaunųjų teatrui. V. Sotnikovaitės dėka H. Radauskas artimiau susipažino su Lietuvoje gyvenančiais rusų inteligentais.

H. Radauskas gerai ir labai gerai išlaikė egzaminus, tačiau dėl nežinomų priežasčių diplominio darbo taip ir neparašė. 1934–1936 m. dirbo mėgstamą darbą universiteto bibliotekoje.

1935 metais „Sakalo” leidykla Kaune išleido jo debiutinį rinkinį *Fontanas*. Estetiškai išleista knygelė baltais kukliais viršeliais ir raudonomis raidėmis atspausdintu pavadinimu platesnio dėmesio nesulaukė. Iš laiko perspektyvos galime teigti, kad anuometinis skaitytojas nesuprato jo kūrybos arba neturėjo reikiamo inte-

lektualinio pasiruošimo jai suvokti. Bern. Brazdžionis savo kartą buvo pavadinęs „žaliojo kaimo jaunuoliais”, kurių poetiniuose tekstuose buvo ne tik plėtojamos skirtingos temos, bet pasitelktos ir kitokios meninės formos. H. Radauskas debiutiniame rinkinyje kalba apie Rembrantą, mini Verlaine’ą, Baudelaire’ą, Petrarką. Pranašiškomis tampa eilutės, kuriose prisipažįsta, kad antroje trečioje klasėje žavėjosi Main Reedo Amerika, indėnais. Literatūros kritikai anuomet įvardijo jį „poetu-estetu.”

1936 m. buvusio studijų bičiulio Antano Gustaičio pakviestas tapo pranešėju Klaipėdos radijone ir vedė laidas lietuvių bei vokiečių kalbomis. 1937–1941 m. dirbo Švietimo ministerijoje Knygų Leidimo Komisijos redaktoriumi, taisydamas originalių rankraščių kalbą bei vertimus.

H. Radausko kūrybinėje biografijoje ypatingą vietą užima kūrinių vertimai iš lenkų, rusų, prancūzų ir vokiečių kalbų. Preciziškai rūpinosi teksto meniškumu, žodžio tikslumu ir taisyklingumu. Daugelis kūrėjų gėrėjosi jo vertimų išraiškingumu ir ragino tam darbui skirti daugiau laiko. Rinkinyje saugomi du jo rankraščiniai straipsniai *Dailiosios literatūros vertimo menas*, kuriuose aptaria tiek prozos, tiek poezijos kūrinių vertimo subtilybes. „Vertimams turėtų būti parenkami tik geriausi vertėjai, o neišmanėliai ir gadintojai prie to darbo neturėtų būti prileidžiami. Kiek blogiau/tik, žinoma, ne visai blogai/atliktiems vertimams sutvarkyti turėtų būti skiriami redaktoriai; vertimai /išskyrus gal tik veikalus, parašytus tokio- mis kalbomis, kurių pas mus niekas nemoka/ turėtų būti daromi iš originalų; vertimus reikėtų leisti aprūpintus tinkamais įvadais, kurie supažindintų skaitytoją su verčiamuoju autorium ir išverstu veikalų; vertimus turėtų lydėti komentarai, kuriuose būtų aiškinamos mažiau suprantamos vietos, retesni tikriniai vardai ar plačiau vi- suomenei nežinomos sąvokos.” (*Dailiosios literatūros vertimo menas*)

Lietuvoje H. Radauskas parengė ir 1939 metais išleido *Lenkiškai – lietuvišką žodyną*. Išvertė – Roger Martin du Garol knygą *Senoji Prancūzija*, kuri buvo išleista 1938 metais.

Tęsinys kitame numeryje

Gyvenimas prabėgo kaip žaibo blykstelėjimas

RAIMUNDAS MARIUS LAPAS

Vlado Baltrušaičio pavardė dabartinei Lietuvos visuomenei beveik nežinoma, ir išei-
vijoje, ko gero, jau primiršta. Baltrušaičio
karjeros pradžia Lietuvoje buvo ryški, įsidėmėtina,
nors ir neilga – septyri sezonai scenoje solistui
dažniausiai yra tik brendimo laikas. Lietuvos Vals-
tybės teatre (1937–1942) bei Vilniaus Miesto
teatre (1942–1944) Baltrušaitis sukūrė originalių
komedinio, dramatinio pobūdžio vaidmenų ir už-
siangažavo kaip vienas perspektyviausių operos
solistų. Turėjo sodrų, malonaus tembro, laisvai ir
minkštai skambantį, plataus diapozono balsą, įval-
dytą dainavimo techniką; charakteriams apibūdin-
ti ypač meistriškai naudojo spalvas, galėjo dainuo-
ti lyrinio, dramatinio baritono partijas. Buvo išskir-
tinai muzikalus, artistiško temperamento, efektin-
gos išvaizdos. Poetas Stasys Santvaras įrašė Vla-
dą Baltrušaitį į vieną kompaniją su Antanu Sodei-
ka, Juozu Mažeika, Jonu Būtėnu ir jų vietą Lietu-
vos teatre apibrėžė kaip kertinį baritonų atramos
tašką.

Vladas Baltrušaitis – Rigoletto. Vilnius, 1943.

Baltrušaitis – talentinga, kūrybinga asmeny-
bė, vis mėginusi „duoti ką nors naujo“. JAV jis va-
dovavo chorams, juos steigė, plėtė repertuarą, sie-
kė aukštesnės dainavimo kultūros. Vadovaudamas
Čikagos lietuvių vyrų chorui, įgyvendino labiausiai
viliojančią iliuzinę išei-
vijos svajonę: surengė ope-
ros spektaklį lietuvių kalba. Jo pastatytu „Rigoletto“
prasidėjo ilgametė Čikagos lietuvių operos veikla,
džiuginanti mus iki šiol.

Šiandien šį neeilinį menininką prisimename ne-
atsitiktinai – netrukus, liepos 27 d., minėsime Vlado
Baltrušaičio mirties 35-metį.

Kas sėja dvasioje, pjaus iš dvasios amžinąjį gyvenimą

Dainininkas baritonas, pedagogas, vargoni-
ninkas, chorvedys Vladas Baltrušaitis gimė 1912
m. liepos 14 d. Žindaičiuose, Jurbarko valsčiuje.
Tėvas Vincas Baltrušaitis turėjo gražų bosą ir bu-
vo žinomas parapijos giesmininkas bei dainininkas.
Šituos privalumus paveldėjo ir jo sūnus Vladas.
Mokydamasis Jurbarko gimnazijoje, dai-
navo chore ir giedojo bažnyčioje, pas vargonininką
Joną Pocių mokėsi skambinti fortepijonu ir vargo-

nuoti. Muziko Benedikto Vasiliausko
raginamas ir materialiai remiamas
1932 m. nuvyko į Kauną ir buvo pri-
imtas į Kauno konservatorijos solinio
dainavimo klasę (dėstytojai O. Mari-
ni ir E. Vittingas). Forte-
pijono mokėsi pas Aleksandrą Kačanauską, o
chorvedybos – pas Julijų Štarką. Kom-
pozitorius Jonas Dambrauskas priė-
mė jaunąjį Vladą į Kauno Įgulos baž-
nyčios chorą. Jis dainavo vyrų vokali-
niame oktete, nuo 1934 m. – vyrų kvar-
tete, kuriam vadovavo Jonas Byra.

Baigęs studijas, 1937–1942 m.
buvo Valstybės teatro solistas – su-
kūrė daug vaidmenų klasikinėse ope-
rose. 1938–1939 m. buvo Marijam-
polės mergaičių gimnazijos muzikos
ir dainavimo mokytojas, tuo pat me-
tu vadovavo ir Kauno jėzuitų bažnyčios chorui,
1939–1942 m. Baltrušaitis vadovavo Vytauto Di-
džiojo universiteto studentų ateitininkų chorui,
surengė koncertų, giedojo Kauno Įgulos bažnyčio-
je. 1942–1944 m. jis – Vilniaus miesto teatro operos
solistas, vadovavo M. K. Čiurlionio ansamblio vyrų
chorui, kaip dainininkas dalyvavo ir koncertuose.

„Dievo paukštelis“ Vokietijoje...

Per Antrąją pasaulinį karą šimtai tūkstančių
mūsų tėvynainių pasitraukė į Vakarų, nemažas
jų skaičius – į Vokietiją. Ten jie buvo traktuojami
kaip išvietintieji – „DP“ arba „displaced persons“.
Tiesa, žinomas humoristas, rašytojas Pulgis An-
driušis sugebėjo sušvelninti pažvelgti į jų likimą,
juos linksmam pavadinęs „Dievo paukšteliais“. Vie-
nas iš „paukštelių“ buvo ir Vladas Baltrušaitis.
1944 m. jis trumpai vadovavo Regensburgo kate-
dros berniukų chorui. 1945–1946 m. buvo Tuebin-
geno lietuvių stovyklos bažnytinio choro ir vyrų
okteto vadovas. Vėliau prie choro prisijungė ir šo-
kėjai – jie koncertavo kaip dainų ir šokių ansamblis.

1947 m. vasario 25 d. Detmolde su lietuvių
menininkais pabėgėliais Baltrušaitis pastatė G.
Rossini operą „Sevilijos kirpėjas“ ir pats atliko Fi-
garo vaidmenį (dirigavo Aleksandras Kučiūnas).
Opera buvo parodyta ir kituose Vokietijos mies-
tuose. Gyvendamas Au-
gustdorfe, dėstė muziką lie-
tuvių gimnazijoje veiku-
siuose vaikų darželių auk-
lėtojų kursuose Detmolde,
vadovavo stovyklos chorui,
vargoninkavo bažnyčioje.
Nuo 1948 m. jis vargonininkavo koplyčioje ir vadovavo
nedideliame moterų chorui
Oldenburge.

... ir laisvas erelis Dėdės Semo pakrantėje!

1949 m. Vladas Baltru-
šaitis atvyko į JAV ir apsi-
gyveno Los Angeles. Iš pra-
džių talkino Antanui Skri-
duliui mokant Šv. Kazi-
miero lietuvių parapijos cho-
rą, o 1951–1953 m. vadova-
vo paties suorganizuotam
Stasio Šimkaus vyrų cho-
rui. Netrukus jis apsigyve-
no išei-
vijos lietuvių sosti-
nėje Čikagoje. Čia 1953–1958 m. buvo Šv. Jurgio
lietuvių parapijos vargonininkas ir choro vadovas.
Naujais balsais jis papildė bažnyčios mišrųjį cho-
rą, išmokė choristus daug giesmių ir lietuvių kom-
pozitorių dainų. Parengė G. Rossini „Requiem“
(1957 m.) ir Gruberio „Mišias“ (1958 m.), subūrė
berniukų chorą, bažnyčioje rengė vokalinės ir

Vyrų kvartetas Valstybiniame radiofone.
Iš kairės: P. Visockas, V. Baltrušaitis, S. Grauzinis, J. Byra.

instrumentinės muzikos koncertus.

Baltrušaitis suorganizavo 40 dalyvių ateiti-
ninkų mišrųjį chorą. 1954 m. pradėjo vadovauti
Čikagos vyrų chorui „Vytis“. 1955 m. balandžio 24
d. Marijos aukštesniosios mokyklos salėje įvyko
choro kūrybinės veiklos 5-mečio paminėjimas ir
naujojo dirigento debiutas. Pirmojoje koncerto da-
lyje skambėjo Aleksandro Kačanausko, Juliaus
Gaidelio, Juozo Naujalio, Broniaus Budriūno ir ki-
tų autorių dainos, o antrojoje – chorai iš Verdi, Vag-
nerio, Offenbacho ir Rubinsteino operų. Choras iš-
moko apie 130 kūrinių ir surengė 65 koncertus.
Dainavo Čikagoje, Clevelande, Rockforde, Toronte
ir Hamiltone, o taipogi dalyvavo pirmojoje JAV ir
Kanados lietuvių dainų šventėje Čikagoje (1956).

Su G. Verdi opera „Rigoletto“ gimė Čikagos
lietuvių opera. Baltrušaitis buvo šios operos staty-
tojas, režisierius ir solistas – pats atliko Rigoletto
vaidmenį. Pirmieji operos spektakliai įvyko 1957
m. kovo 30 ir 31 d. (dirigavo Aleksandras Kučiū-
nas), vėliau opera parodyta Toronte. Subūrus miš-
rųjį chorą, po metų, 1958 m. kovo 15, 16 ir 22 d.,
Čikagoje Vlado Baltrušaičio pastangomis pastaty-
ta Ch. Gaunod opera „Faustas“.

Netrukus po to likimas ilgam nubloškė Balt-
rušaitį į Niujorką. 1958–1966 m. jis vargonininkavo
ir vadovavo Švč. Marijos Apreiškimo lietuvių
parapijos chorui Brooklyne. Chorą išmokė nema-
žai įvairių kūrinių, dainavo

daugelyje tautinių renginių
Niujorke, Filadelfijoje, Va-
šingtone ir kitur. Metus dė-
stė dainavimą Maironio šeš-
tadieninėje mokykloje. 1963
m. suorganizavo 30 vyrų cho-
rą Niujorke ir jam vadova-
vo iki 1967 m. Pirmasis cho-
ro koncertas surengtas 1964
m. gegužės 24 d., o antrasis
– 1965 m. gruodžio 4 d.
Skambėjo 22 autorių dai-
nos, chorai iš Verdi operų.
Parapijos mišrusis ir vyrų
chorai 1966 m. rugsėjo 3–5
d. dalyvavo religiniame kong-
rese Vašingtone, giedojo ka-
tedroje, kur atliko Jono
Dambrausko „Maldą už Tė-
vynę“, Konrado Kavecko „O,
Kristau, pasaulio valdove“,
Česlovo Sasnausko „Marija,
Marija“. Atskirą koncertą
surengė vyrų choras. Cho-
ras išleido ir savo įdainuotą
patefono plokštelę.

Beveik po dešimtmečio Niujorke Vladas Bal-
trušaitis vėl sugrįžo į „Vėjų miestą“. 1967 m. jis
įsidarbino Čikagoje Švč. Mergelės Marijos Gimimo
lietuvių parapijoje kaip vargonininkas ir choro va-
dovas. Čia subūrė ir berniukų chorą, išmokė jį
Bruno Markaičio „Bendruomenės mišią“. Didysis

Nukelta į 8 psl.

Paliekant Europą, 1949

Paminklas Vytautui Didžiajam

Atkelta iš 4 psl.

susipažinti su populiariais *hadisais* – padavimais apie pranašą Muchamedą ir jo pirmtakus. Daug vietos juose užimdavo rytietiškos apysakos, folkloras, kartais biblinės legendos. *Chamailus* (maldaknyges) sudaro arabų bei turkų kalbomis rašyti maldų tekstai ir jų paaiškinimai baltarusių bei lenkų kalbomis. Čia galima rasti ne tik maldų, bet ir žinių apie musulmonų chronologiją, patarimų, kaip gydyti ligas maldomis, sapnų aiškinimų, laimingų ir nelaimingų dienų išpranašavimų. *Tefsirai* – tai Korano komentarai lenkų ir baltarusų kalba. Jie padeda suprasti Šv. Rašto turinį. Šios knygos yra unikalias. *Tedžviduose* yra išdėstomos Korano skaitymo taisyklės. Visos šios knygos Lietuvos totoriams turėjo didelę kultūrinę ir švietėjišką reikšmę. Jos yra ir didelis lobis mokslininkams, tyrinėjantiems Lietuvos totorių istoriją.

Istoriją kuriame kartu

Buvo malonu pajusti, kad į šventines iškilmes susirinkę totoriai ir lietuviai nuoširdžiai bendravo. *Istoriją kuriame kartu* – tokia buvo šio renginio samprata. Nedidelis Raižių kaimas Alytaus rajono Punios seniūnijoje – būtent čia gyvena gausi Lietuvos totorių bendruomenė. Čia, aikštėje, prie 1867 metais pastatytos medinės mečetės, renkasi svečiai. Paminklo atidengimo ceremonijoje pakviesti dalyvauti Lietuvos Respublikos Seimo nariai ir Vyriausybės atstovai, Lietuvoje akredituoti diplomatai, Alytaus rajono ir miesto savivaldybių merai, Alytaus rajono ir šalies gyventojai, Lietuvos bajorai, totorių bendruomenių atstovai iš Lietuvos, Lenkijos, Krymo. Numatyta plati kultūrinė programa domina visus žmones, tad gausiai renkas ir aplinkinių kaimų gyventojai.

Atvyksta Krymo totorių delegacija. Oficialūs

svečiai, laikantis visų papročių, kviečiami į mečetę, juos priima Lietuvos totorių bendruomenės pirmininkas Adas Jakubauskas. Visi labai patenkinti, kad renginyje dalyvauja ir europarlamentaras Vytautas Landsbergis. Kol oficialūs svečiai užsiėmę mečetėje, kiti žmonės dairiasi po aikštę. O čia vyksta viskas, kas būdinga liaudies šventei. Jodinėja raiteliai, pasipuošę stilizuota XV amžiaus totorių karių apranga. Jie pasirodę parodyti įvairius kovų elementus: šaudyti iš lanko, kapotis karu kirviais, išbandyti iečių taiklumą. Teatralizuotas istorinio mūšio epizodus pasirenę atlikti totorių lankininkai iš Lenkijos ir Kauno riterių klubo. Kiti apžiūrinėja Jano Mateikos „Žalgirio mūšio“ originalaus dydžio paveikslo reprodukciją. Visiems iškilmių svečiams labai patinka Alytaus rajono ir Lietuvos totorių amatų ir kulinarinio paveldo pristatymai. Galima stebėti totoriško maisto gamybą – ėriuko kepimą ir plovo gaminimą. Dar kiti žmonės tiesiog žavisi šventine prekyba – perka liaudies meistrų gaminius, tautinius totorių drabužius, suvenyrus, knygas apie Lietuvos totorių istoriją. Pastatyta ir scena šventiniam koncertui.

12 valandą prasideda paminklo atidengimo iškilmes. *1-oji fanfara* – kariai atkurtois totorių karių istorinėmis uniformomis atžygiuoja į jiems numatytas vietas; *2-oji fanfara* – Šaulių sąjungos Alytaus sk. šauliai su bajorų vėliavomis sustoja į jiems numatytas vietas; *3-oji fanfara* – Vilniaus senjorų teatro aktoriai sustoja prie paminklo teatralizuotai kompozicijai. Ir iškilminga ceremonija prasideda, visuose savo epizoduose pabrėždama ištikimą lietuvių ir totorių bendradarbiavimą: paminklo juosteles kartu perkerpa Vytauto Didžiojo paminklo pastatymo fondo iniciatorius ir fondatorius Motiejus Jakubauskas ir europarlamentaras Vytautas Landsbergis; paminklą kartu šventina muftijus Romas Jakubauskas ir vyskupas Juozas Matulaitis.

O svečių dar laukia daug iškilmingų reginių – ir eisena, kur žengia kariai, plevėsuoja vėliavos, groja orkestrai, rikiuojasi svečiai; ir saulės laikrodžio pristatymas (jo autorius – Jonas Navikas). Visi eisenos dalyviai artėja prie totorių mečetės, kurioje vyks šiai garbingai progai skirtos pamaldos.

Po pamaldų – koncertas „Istoriją kuriame kartu“: totorių ir lietuvių meniniai pasirodymai. Galima pasigėrėti daugelio tarptautinių operos festivalių laureatės, operos solistės Lilijos Gubaidulinos (sopranas) dainavimu, Lietuvos totorių ansamblio „Alije“ dainomis (vad. Aleksandras Melechas). Nuotaikingas Kauno apskrities totorių bendruomenės ansamblio „Leisan“ (vad. Natalija Jackevičienė, ansamblio solistė Rima Kazėnienė) pasirodymas. Kartu koncertuoja ir lietuviai – Punios kaimo kapela „Punelė“ (vad. Gintautas Šmitas) ir folkloro ansamblis „Levandra“ (vad. Onutė Kizelienė), Vilniaus Tautinių dainų moterų vokalinis ansamblis „Volungė“ (vad. Lilijana Miškinienė), Butrimonių vidurinės mokyklos merginų choras (vad. Neringa Valvonienė) ir šokio studija „Gjelis“ (vad. Deimantė Baranauskienė). Iškilmingoje aplinkoje žmonėms įteikiami Lietuvos genealogijos ir heraldikos draugijos Kilmės liudijimai.

Šventei artėjant į pabaigą, kalbuosi su laikraščio „Lietuvos totoriai“ vyr. redaktorium Galmu Sitdykovu. Šiandien matėme įvykį, kurio daugiau niekad gyvenime ir nepamatysime, nes tokios reikšmingos datos švenčiamos tik kas šimtas metų. O datos, kai bus švenčiama Žalgirio mūšio 700 metų pergalė, mes, deja, nesulauksime. Visgi būtų gera manyti, kad lietuvių ir Lietuvos totorių istorinė bičiulystė išsilaikys ir ateinančio šimtmečio išbandymuose.

Noriu nuoširdžiai padėkoti kolegai žurnalistui Galmui Sitdykovui už pagalbą rengiant šį straipsnį spaudai ir specialias konsultacijas. Jo dėka aš ir susidomėjau Lietuvos totorių istorija ir kultūra, jo pakviesta esu dalyvavusi ne viename renginyje, man teko laimėti pažinti garbingiausius Lietuvos totorių kultūros kūrėjus ir tradicijų puoselėtojus. □

Vladas Baltrušaitis

Atkelta iš 7 psl.

mišrusis choras parengė de la Hache „Šv. Liudviko mišias“, 1969 m. atliko Česlovo Sasnausko „Requiem“ Marquette Parko ir Cicero bažnyčiose koncertuose žuvusiems už Lietuvos laisvę. 1972 m. birželio 18 d. Marquette Parko bažnyčioje atliko Cherubini „Requiem“. Chorą išmokė apie 40 giesmių ir nemažai dainų, parengė ketvirtajai JAV ir Kanados lietuvių dainų šventei Čikagoje (1971). Chorai talkindavo operų spektakliams, pats dirigentas reikėsi ir kaip solistas – 1970 m. dar atliko vienuolio Melitone vaidmenį Verdi operoje „Likimo galia“.

Vladas Baltrušaitis nuo 1953 m. buvo Amerikos lietuvių Romos katalikų vargonininkų sąjungos narys, šios sąjungos New York – New Jersey provincijos narys, pirmosios JAV ir Kanados lietuvių dainų šventės Čikagoje (1956) jungtinio vyrų choro dirigentas.

Baltrušaitis mirė 1975 m. liepos 27 d. Čikagoje,

Paskutinis V. Baltrušaičio vaidmuo – Vienuolis (viduryje) Verdi operoje „Likimo galia“ Čikagos lietuvių operos scenoje, 1970

je, o 1998 m. spalio 21 d. velionio palaikai buvo parvežti į Lietuvą ir palaidoti Jurbarko kapinėse.

Saulėlydis – toli nuo Tėvynės mylimos

Išvykęs iš tėvynės, Vladas Baltrušaitis visą likusį gyvenimą kentė fizinę, dvasinę ir moralinę tremtį. Jo blaškymasis iš vietos į vietą, nesugebėjimas ilgiau susikoncentruoti pastoviam darbui rodo gilią vidinę disharmoniją, nepasitikimą aplinka ir savimi. Negalėdamas realizuoti savęs kaip operos solistas, negalėjo pasitenkinti jokia kitu darbu. Skaudžiai suvokė atitrūkimą nuo profesionalios muzikos, nes vis dėlto ir chorai, ir opera – tik mėgėjiški. Konfliktuojantis, visose gyvenimo peripetijose tvirtais savo įsitikinimais, ištikimas principams bei idealams, Vladas Baltrušaitis nei *de jure*, nei *de facto* netapo Amerikos piliečiu. Tragiškųjų istorijos lūžių išmestas iš gimtosios šalies, stengėsi išsaugoti save aname, paliktos Tėvynės krante, tarsi brėžė aplink, nenorėjo apsiprasti nė susirišti su ja naujais išgyvenimais. Pašaukimo praradimas, skausmingas veržimasis iš esamojo laiko palaiptinui stūmė jautrų menininką į depresiją, priartinusią netikėtą bei ankstyvą gyvenimo atomazgą.

Iš straipsnių apie Baltrušaičio gyvenimą bei darbus gilesniu suvokimu išsiskiria „Draugo“ dienraščio 1975 m. rugpjūčio 11 d. numeryje paskelbtas P. Staknio (ar nebuvo tai dienraščio tuometinio moderatoriaus kunigo Prano Garšvos slapyvardis? – R. M. Lapo pastaba) rašinys „Netekome didelio talento“: „Ir eidamas

Čikagos lietuvių vyrų choro branduolys iš kairės – A. Gečas, L. Bildušas, A. Antanavičius, V. Baltrušaitis, E. Vengianskas, V. Stropus, V. Radžius.

savo pareigas, ir kurdamas teatre vaidmenis buvo labai jautrus, giliai išgyvenantis kiekvieną pasiimtą užduotį. Muzikos menu gyvena visa širdimi. Scenoje ne vaidavo, o kūrė gyvus, įtikinančius, tikroviškus personažus, nors tam reikėjo didelių pergyvenimų ir vidinės įtampos. Buvo iki ašarų jautrus menui – dainai, giesmei, vaidybai... vienas pajėgiausių ir talentingiausių lietuvių operos solistų, teatralų ir chorvedžių... Aplinkoj matant netikrumą ir savo talento gniuždymą, dvasiniai sukrėtimai buvo dideli, kaip ir kiekvienam talentui, negalinčiam laisvai ir savitai kurti. Tai gal priartino per ankstyvą gyvenimo pabaigą ...”

Solistė Juzė Krištolaitytė savo ilgos sceninės bičiulystės su Vladu Baltrušaičiu prisiminimus išreiškė eilėraštyje „Nerimas“, skirtam šviesios atminties Lietuvos operos solistui: „*Likime mano / Kam davei man / Jautrią širdį / Menui, grožiui / Dainai / Teatru / Ir lyg ant debesies sparnų / Čia atnešei mane / Į didelius tolius / Į nežinią / Kur nieks manęs / Nelaukia ... / Čia mane palikai / Ir užmiršai ... / Sunykusi čia / Žinau, / Širdis neišlaikys / Iš skausmo / Ir ilgesio / Dienų / Kurias / Nesugrąžinamai / Jau / Praradau ...*” □